

כתב יד פירוש המשניות

הוכחות שכתב היד פירוש המשנה הנחשב כת"י רמב"ם אינו כתב ידו

פרק שני

(האמור בכל פרק הוא המשך האמור בפרקים הקודמים לו. לכן חשוב לקורא את הפרקים כסדרם, ההדגשות שלי א. לוי)

כדי להעריך טעויות חישוב בכת"י ששון ולהבין מדוע לא נתגלו בעבר, חשוב לדעת שלרוב הרבנים לא היתרה הכשרה במתימטיקה ומדעים, כי לא רק לא הבינו את חשיבותם להבנת המציאות והתורה, אלא התנגדו ללימוד המדעים. בכמה מקומות הדגיש רמב"ם, שהיה גאון דורות גם במתימטיקה, את חשיבות ההכשרה המתמטית - מדעית, להבנה נכונה של התורה ושל מדע האלוהות. על כך כתב בפרק ה' מהקדמתו לפירוש מסכת אבות, כתב:

...כשאלת החשבון, וספר החרוטים והתחבולות, ולהרבות משאלות אל-הנדסה, ומשיכת המשקלים והרבה כיוצא באלו, תהיה הכוונה בהם לחדד השכל ולהרגיל הכוח השכלי בדרכי המופת, עד שיגיע לו לאדם קנין ידיעת ההקש המופתי מזולתו, ויחיה לו זה הדרך שיגיע בו לידיעת אמיתת מציאות השם יתברך.

את חשיבות ההשתלמות בתורת ההגיון, במדעים המתמטיים ובמדע הטבע, חזר והדגיש, ביתר שאת, בפרק לד בחלק א, במורה נבוכים:

'לכן, בודאי הכרחי לכל הרוצה להגיע לשלמות כאדם, לתרגל עצמו בתחילה בתורת ההגיון, ואחר זאת במדעים המתמטיים בסדר הנכון, ואחר כך במדעי הטבע ואחרי כן במדע הא-לוהות'.

המדעים המתמטיים כוללים מתימטיקה שימושית העוסקת, כשמה, במדידות, אורך, שטח נפח, משקל, זמן ומהירות ומאפשרת לחשב את מה מידת הדיוק האפשרית במדידות אלה. רמב"ם ידע את גישת חז"ל לדיוק במדידות וכתב על חוסר ידע רוב העוסקים במדידות בחריפות רבה. ואלה דבריו בספר המצוות ('לא תעשה רעא):

שהזהירנו מעשות עול במדידת הארץ והמשקולות והוא אומר: לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה...מדה זו מדת הארץ, כלומר מדידתה וחלוקתה, שיעשה בזה כפי מה שיחייבוהו מופתי התשבורת מצדק המדות וידיעת האופנים האמיתיים בהם ולא יתעסק בהם במעשים דמיוניים אין אמיתות להם. כמו שיעשו רוב העם. ומשקל כולל המשקולות והמאזניים'.

ברור שהדיוק הדרוש בשקילת מרכיבים של תרופות רב פי כמה מהדיוק הדרוש בשקילות דשנים לזיבול שדות. והדיוק הדרוש במדידות חלקי ריהוט, הרבה יותר גבוה מהדיוק הדרוש במדידות קרקע. גם אמצעי המדידה שונים לפי הצרכים. מאזני שדה לדשנים הם כבדים ודיוקם גס, מאזניים אנליטיות למדידת חומרי רפואה, עדינות ודיוקן רב.

בפירוש משנה ו בפרק ו במסכת כלאיים מדובר בכרם שיבשו מספר שורות באמצעו ויש מקום פנוי שאפשר לזרוע בו. דנה המשנה בגודל השטח הפנוי שמותר לזרוע בו בלי לעבור על איסור כלאיים, נאמר במשנה:

אם יש שם שמונה אמות, לא יביא זרע לשם. שמונה אמות ועוד, נותנין לו עבודתו, וזרוע את המותר.

בפירוש רמב"ם בכת"י ששון נאמר:

פירוש ועוד, ומשהו, וביארו בתלמוד ששיעור זה המשהו הנוסף חלק מששים מן האמה, והוא עשירית טפח...

חלק מששים באמה הוא כ-1 ס"מ, 8 אמות הם כ-480 ס"מ. זה דיוק של כחמישית האחוז שהוא בלתי אפשרי במדידות מרחקים באמצעים שנהגו למדוד לצורך קביעות הלכתיות. (לא משנה אם האמה היא 40 ס"מ או 60 ס"מ, חלק מששים באמה מתוך 8 אמות הוא תמיד כמישית האחוז) וודאי לא יתכן דיוק של 1 ס"מ, במדידת מרחק בין שתי שורות עצים כי גזעי העצים שונים ברוחבם ואף סוטים מהקו הישר יותר מ-1 ס"מ. ועוד, בהלכות כלאיים אין לדיוק המדידה חשיבות, אלא לימראית העין. שהרי כך נאמר בהלכה ז [ה] בפרק ג בהלכות כלאיים:

שאינן הולכין בכלאיים אלא אחר מראית העין.

אפילו עין חדה ביותר לא תוכל להבחין בהבדל של 1 ס"מ על 480 ס"מ, גם אם מדובר במרחק בין שני קירות ישרים. עובי גזעי הגפנים וסטיתם מהקו הישר הם הרבה יותר מ-1 ס"מ. לכן ברור שאי אפשר למדוד מרחק בין שתי שורות עצים בדיוק של 1 ס"מ.

לכן לא יתכן שפירוש זה למילה 'ועוד' נכתב על ידי רמב"ם שידע מתימטיקה ותורת השגיאות וידע שדיוק כזה בלתי אפשרי במדידות קרקע בכלל ובין שורות עצים בפרט, ואף אינו דרוש בדיני כלאיים בהם מראית העין קובעת. לכן לא יתכן שחז"ל, שהיו מעשיים בדרישותיהם, 'ביארו בתלמוד ששיעור זה המשהו הנוסף חלק מששים באמה והוא עשירית הטפח'. ואכן העיר רב קאפח:

איני יודע מקומו בתלמוד. והוא בתוספתא פ"ד ושם גריס רבינו אחד מששים באמה.

צדק רב קאפח, לא נזכר בתלמוד ערך 'ועוד' כאחד מששים באמה, אך לא צדק שזכר דיוק זה בתוספתא. הנוסח 'אחד מששים באמה' שבתוספתא שלפנינו הוא, הגהה של ר' בצלאל אשכנזי (1).

אמנם גם בירושלמי נזכר 'שמונה אמות וכל שהוא', אך גם הוא אינו הגיוני לגבי מדידות קרקע ואינו להלכה כפי שיוכח בנספח.

אבל גם בהלכות כלאיים ח,ה, כתב, לכאורה, רמב"ם:

עריס שחרב אמצעו, ונשתירו בו חמש גפנים בצד הגדר מכאן, וחמש גפנים בצד הגדר האחר מכנגדן-- זהו הנקרא פסקי עריס. אם יש ביניהם שמונה אמות ואחד מששים באמה--הרי זה מרחיק מכל שורה שישה טפחים, וזורע: והוא, שלא יזרע תחת האפיפירות, כמו שביארנו.

ופירש רדב"ז:

...וסובר רבנו דמדלא קתני שמונה אמות וטפח, אלא שמונה אמות ועוד, האי עוד היינו אחד מששים באמה כדמשמע בתלמודא דידן, ועליה סמכין ולא על הירושלמי דאמר טפח...

אולם לא יתכן ש'סובר רבנו...האי עוד אחד מששים באמה', כי זה דיוק בלתי אפשרי כמוסבר למעלה וכאמור לא נזכר כלל בתלמוד הבבלי 'אחד מששים באמה', אף לא דרשו חז"ל בשום מקום דיוק של פחות מ-1% במדידת קרקע, ואכן כתב כס"מ על אותה הלכה:

ומה שאמר אחד מששים באמה שם בתוספתא פ"ד (ה"ה) אלא ששם כתוב אחד מששה באמה וכן היא גירסת רבינו שמשון והרא"ש.

ונאמר בפרוש המיוחס לגר"א:

ואחד מששים באמה. עבה"ג [שג"י ר"ש ורא"ש א' משה] וכ"ה בירושלמי שם (רה"ה) לית הדא פליגא על רבי זעירא דרבי זעירא אמר שמונה חוץ ממקום כרתין. פתר לה שמונה אמות וכל שהוא. ולמה לא תניתה ולא תיסבור כהיא דאמר רבי יוחנן כל מידות שאמרו חכמים ועוד: טפח וההין ריבה ציבחר לפום כן לא תניתה:

הגר"א מתיחס לנוסח 'אחד מששה באמה ולא אחד מששים'.

נמצא שהנוסח 'אחד מששים באמה' מוטעה, והדרישה לדיוק 1 ס"מ מתוך 480 ס"מ, היא בגדר:

מעשים דמיוניים אין אמיתות להם כמו שיעשו רוב העם... שאינם יודעים 'מופתי התשבורת מצדק המדות וידיעת האופנים האמתיים בהם'

כפי שכתב רמב"ם בספר המצוות ('לא תעשה' רעא). לכן ברור שלא רמב"ם כתב פירוש משנה ו בפרק ו במסכת כלאיים, וברור שהאמור בהלכה ה בפרק ח בהלכות כלאיים, אף הוא שיבוש שהועבר מפירוש המשנה המשובש, למשנה תורה. יש דוגמאות נוספות רבות להגהות משנה תורה לפי פירוש משובש למשנה.

קטעי כת"י ששון שבהם יש שגיאת חשבון, לא יתכן שהם כת"י רמב"ם. יש עוד קטעים רבים בכת"י זה שניתן להוכיח שלא יתכן שרמב"ם כתבם. מציאותם מוכיחה שכתב יד ששון, כולו, אינו כת"י רמב"ם.

(1) נספח לדיון הכמותי בהלכות כלאיים ח,ה :

בתוספתא כלאיים ד,ה נאמר :

אלו הן פסקי [חריץ] שחרב אמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן אם אין שם שמונה אמות לא יביא זרע לשם **שמונה אמות ועוד** נותנין לו עבודתו וזורע את המותר **כמה הוא ועוד אחד [מששה טפחים] באמה**.

וב'תוספתא כפשוטה' (עמ' 642) כותב ר' ליברמן :

כמה הוא ועוד אחד מששה באמה...והלשון מגומגמת מאד. ובפ' ר' נתן אב הישיבה: וכמה הוא ועוד, אי מחי (צ"ל: מה') טפחים. ונראה שצריך לצרף את שתי הגירסאות, וצ"ל: אחד מששה [מה'] טפחים באמה, כלומר חלק ששי מאמה בת ה' טפחים והוא 6/5 של טפח, ...וטעם הדבר מפורש בתוספתא כלים ב"מ ספ"ו: ר' מאיר אומר כל המדות שאמרו חכמים בכרם כגון וכו', ופיסקי עריס וכו', כולן באמה של חמשה טפחים. ומכיון שאנו מודדים כאן את האמות השלמות באמה בת ה' טפחים, אף הטפח צריך להיות ששית ממנה, כשיעור "ועוד" שבמידות.

ובריבמ"ץ ובר"ש בהוצאה שלפנינו) פו מ"ו גורסים כאן: "אחד מששה באמה" (ולא גרסו את המלה "טפחים"), ופירשו שהוא טפח...

בפרוש רמב"ם למשנה בכת"י ששון בערבית נאמר 'ובינו פי אלתלמוד אן מקדאר הד'א אלשי אלזאיד ג'ז מן סתין מן ד'ירע, ודילך עשר קבצ'ה...' (לפי הנוסח הערבי בהוצאת קאפח). אולם לא נמצא דבר זה בתלמוד ובטחון רב קאפח שכת"י ששון הוא כתב ידו של רמב"ם, הביאו לאמר שרמב"ם גרס בתוספתא 'אחד מששים באמה'. אך אין זו גירסת התוספתא אלא, כמובא 'בתוספתא כפשוטה', זו הגהת הר"ש על ידי ר' בצלאל אשכנזי (לפי מא"ש פ"ו רמ"ו): וכך במקורות מאוחרים נוספים, **אולם אין בירושלמי זכר לכך**. הגירסה הנראית נכונה, היא, כהצעת ר' ליברמן 'בתוספתא כפשוטה', צרוף שתי גירסות, מהן מתקבל:

אחד מששה [מה'] טפחים באמה,

כלומר חלק ששי מאמה בת ה' טפחים והוא 6/5 של טפח, ...וטעם הדבר מפורש בתוספתא כלים ב"מ ספ"ו (ראה למעלה).